

איך לשנוא אותה

אומרים שקל לשנוא והרבה יותר קשה לאהוב. אבל לפעמים גם קשה לשנוא.
הנה, למשל, ג'ון קירקפאטריק. במשך שנים שנאתי אותה. היא נראתה לי כאשה חשוכה, קנאית, לאומנית, ימנית-קיצונית — מין גולדה מאיר במהדרה יותר מתורבתת.
היה לי קל לשנוא אותה, כי התנגדתי לכל מילה שיצאה אי פעם מפיה, כשם שהיא ייצגה את ההיפך הגמור של כל דבר שאני רוגז כל כך. לא רק בעניינים כלליים, אלא גם בעניינים הקטנים, כמו "מתרינות", וסיגנון-חיים. כשנאה ארצה, קיבלתי הזמנה לאירוע לכבודה, מבין שלא הלכתי. זה עוד היה חסר לי!
ואו ראיתי אותה בתוכנית מוקד בטלוויזיה. ראיתי שצדקתי במאה אחוזים. היא אמרה אשה חשוכה, קנאית, לאומנית, ימנית-קיצונית. והיא מצאה חן בעיניי.

משהו

זה לא קרה: ב-1944 הוענק פרס-נובל לשלום לסופר הארמני אורביג'אן, האיש שהצניח ביצירתו את רצח העם הארמני במלחמת-העולם הראשונה.

ערב קבלתו את הפרס בסטוקהולם (אוסלו היתה כבושה אז בידי הגרמנים) נשאל חתן-הפרס עליידי עיתונאים טורדניים מה:

אז איך אני יכול להמשיך ולשנוא אותה?

לילה של יאוש

אחד הרגעים הקשים ביותר בחיי קשור בשמו של פול גולדמן. זה היה באביב 1950. אחרי הרבה לבטים החלטתי לעשות צעד נועז: לפרוש מעבודתי בעיתון הארץ. לרכוש את העולם הזה ולהפוך אותו לשבועון שלא היה כדוגמתו בארץ.

הייתי בן 26, שנה אחרי שיחורוי מן הצבא. עוד לפני שפשטתי את המדים (הייתי בחופשת-החלמה אחרי פציעתי) התחלתי לעבוד במישרה שווררה קינאה כללית במיקצועי: כתיבת מאמרים ראשיים בהארץ. שהיה העיתון מס' 1 במדינת החדשה.

במהלך המלחמה כתבת-ההגנתי כתבות על הקרבות לצהרון של הארץ. יום-יום. (כתבות אלה שימשו אחר-כך כחומר-הגלם לספרי, בשדות פלש, 1948). בכתיבה-החוליה ובכתיבה-ההכרזה היה לי זמן לחשוב על מהות החיים והעתיד, וכתבתי כמה מאמרים עיוניים יותר. בין השאר: ההצעה לשלב את מדינת-ישראל —

החדשה לצד המדינות הערביות באירגון מרחבי מאוחד. עוד בבית-החולים קיבלתי מיכתב מידע עורך הארץ, גרשום שוקן, שהציע לי לעבוד בעיתוני.

לא מצאתי בהארץ את חיי פשהיבטי שקיוותי לו, אך נשקף לי שם עתיד בטוח ומכובד לכל החיים. גם משכורת היתה גבוהה מאוד, לפי מושגי הזמן ההוא. לא קל היה לוותר על כל אלה למען הרפתקה שנראתה לרבים כמיוסרת: לקנות אתה כושל ולחולל בעזרתו מהפכה בעיתונות הישראלית.

היססתי במשך כמה ימים. אני זוכר בדיוק מתי החלטתי סופית.

היתה לי או ירידה בשם נעמי, בתו של תעשיין חיפאי, צעירה רצינית ונבונה. באחד הקברים לקחתי אותה על אופנועי להתרחץ בכתיים. זה היה ביום-שמש בחודש מארס, ושפת-הים היתה כמעט נטושה. התרחצנו, ואחר-כך שתינו קפה במינזון ריק. לפתע עלה על דעתי לספר לה על לבטי, ופירטתי לפניה את כל הנימוקים בעד ובנגד. היא אמרה לי להעז ולעשות. איכשהו זה הכריע אצלי את הכף — אם משום שראיתי בכך חוות-ידע של אדם נבון ואובייקטיבי, אם מפני שתוך הרצאת הרברים שיכנעו את עצמי (לא היה לזה המשך. אחרי כמה פגישות נוספות התרחקנו, והיא נעלמה מחיי. מה גם שהעולם הזה חדר מה מצא חן בעינייה. לירדה הוא היה עממי מדי. אני יודע מה קרה לה מאז).

לפני כן ישבתי בחברים כמה עיתונאים-חברים ותיכננו את העולם הזה שיהיה. ראינו בו מין שילוב ישראלי של השבועונים טיים ולייף. בין השאר עמדנו על המפכה לגבי השיבותה של התמונה בעיתון, ולשית את הדגש על הצלומים. חשוכיך היתה חשיבות רבה להשתתפותו של גולדמן. הוא היה מבוגר מאיתנו ב-20 שנה ויותר, צלם-העיתונות האמיתי הראשון שהיה בארץ. בג'יפ שלו היה מגיע לזירת התרחשויות. לפחות צילום אחד שלו מצוי בספרייה-ההיסטוריה: תמונת שני הסמלים הבריטיים התלויים על צפיס בפרס. ניקמת אצל על תליית אנשיה-מחחרת בידי השילטון.

עשיתי את המעשה המכריע. התפטרתי מהארץ. גייסתי את הכסף לרכישת העולם הזה (6300 לירות, אם אינני טועה. אחרי תשלום זה, נותרו בידינו חזן חזון של 700 לירות לביצוע המהפכה. חלק מן הכסף בא מהכנסות בשדות פלש. וחלק אחר מכספי-השיקום שקיבלתי כפצוץ-צה"ל ממשירד-הביטחון.)

ואו, אחרי שעשיתי את הצעד שאין חזרה ממנו, טיילפן לי לפתע גולדמן והודיע שהוא מורש מכל בענייני. הוא התחרט. אין הוא עוד צעיר, הסביר, יש לו מישפחה — אשה וילדה קטנה בשם מדינה, שנולדה ביום הקמת המדינה — ואין הוא יכול להרשות לעצמו הרפתקה.

קשה לי להסביר כיום מדוע הטיל עליי מעשה זה יאוש כה קודר. הרגשתי כאילו נשמטה הקרקע מתחת לרגליי, כאילו נשארתי מרחף בחלל. ההרפתקה נראתה לי לפתע מטורפת וחסרת-יתחלת.

יחידים לארצות רחוקות, מעבר להרי-חושך, ושם הקימו לבדם מיסיונים, ניצרו המונים, ואף עמים שלמים — לפעמים תוך ניתוק גמור של שנים רבות מן העולם הנוצרי.

ישועי כזה הלך באמצע המאה ה-18 לנצר את האינדיאנים במעבה הג'ונגל שעל גבול בראזיל-ארגנטינה, שהיה אז הגבול בין האימפריה הפורטוגלית והאימפריה הספרדית. הנשק היחיד שהביא עימו היה חליל. האינדיאנים אהבו מוסיקה, וכך הגיעו לנצרות.

שתי האימפריות הקתוליות לא היו מעוניינות בנוצרים חדשים. הן היו מעוניינות בעבדים. על כן יצאו לחסל את המיסיון — שיצר מעין רפובליקה אינדיאנית ישועית — ולהפוך את האינדיאנים לעבדים.

כמאמץ נואש להציל את עצמם, התקוממו האינדיאנים ויצאו למלחמה. קומץ הישועים, שחיו עימם, עמדו לפני הברירה, שהיא מרכז הסרט: לרכוק בתורת-האהבה או לאחוז בנשק, בניגוד לתורתם, כדי להגן על האינדיאנים. האב גבריאל (ג'רמי איירונס) רבק באידיאליות, והולך אל מותו כמו יאנוש קורצ'ק קדום, ואילו שכיר-החרב לשעבר, רודריגו מנדוזה (רוברט דה-נירו) חזר אל החרב ונלחם בבני-גזעו.

באמצע עומד החשמן שנשלח עליידי האפיפיור. ליבו עם הישועים והאינדיאנים. אך אילוצים פוליטיים מכריחים אותו לתמוך באידיאליות המרושעות ולגרסם לטראגדיה נוראה.

הוא משמיע את שני הפסוקים שלמענם כדאי לראות את הסרט כולו, גם לולא היו בו שעתים של צילום-ינוף נהדרים וסיפור מרתק.

„כזהו העולם“, אומר המושל הפורטוגלי, אחרי הוועדה. „כזהו העולם שאנחנו נולדנו מתקן אותו החשמן, ואחרי הירידה נוסף: העולם שאני עוזרת להקים“.

ולסיכום: „הישועים מתו, ואני חי. אך למעשה קרה ההיפך. הם חיים ואני מת. חי מי שזיכרו נשמר בלב החיים“.

הסרט הוא חלק מן הנסיון של רור אמריקאי חדש להתמודד עם העבר הנורא של הגזע הלבן באמריקה, שהקים את תרבותו על רצח-עם, חמס ועושיק קולוניאלי.

כשאנחנו רואים את הסרט, עם מי עלינו להזדהות? כיהודים, איננו יכולים אלא להזדהות עם הקורבנות של רצח עם, עם שיבטי האינדיאנים, קורבנות-השואה.

כישראלים, האם אנחנו יכולים לשכוח כי אבות הצינונות ראו בה חלק מן הגל האימפריאליסטי הגדול של אירופה, שזאב ז'בוטינסקי ראה בנו נחלנים לבנים שנגזר עליהם ללחום בעם-הארץ, שכנימיו זאב הרצל חזה שנהיה „חלק מן החומה של אירופה מול הברבריות של אסיה“?

מול הברבריות של אסיה? הכנסיה הקתולית מעלה עתה על נס את חלוציה, מעטים ככל שהיו, שהודו עם הנרכאים. הכנסיה היהודית רחוקה עדיין מאוד מזה.

לפושעים, הידרו

זה נראה לי מן הרגע הראשון כאגדה. כלי-התיקשורת הודיעו כי המיטרה החליטה לאפשר לנהגים להגיע למהירות של 111 קמ"ש בכבישים „המהירים“.

האם זה יכול להיות? שאלתי את עצמי. הרי זה ממש לא סביר! איפה נשמע דבר כזה? שמנגנון בירוקרטי יחליט החלטה נבונה? הכבישים האלה טובים. המכוניות בארץ מודרניות. רוב הנהגים עוברים בהם משמילא את 100 קמ"ש, והופכים יום-יום לפושעים.

מעולם לא הוכח שהגבלת המהירות לקצב של צב מונעת תאונות. מה הגיוני יותר מאשר עריכת ניסוי מעין זה במשך כמה חודשים? כעבור יומיים נרגעתי. בכל זאת, יש הגיון בעולם. מנגנון בירוקרטי מטומטם אינו יכול לקבל החלטות נבונות. הוא מוכרח לקבל החלטות מטומטמות, כי זה טבע באופיו.

על כן הודיעה המיטרה שהכל היה בגדר טעות. חזרה ל-90 קמ"ש. חזרה למאה ה-19. חזרה לג'נרען מייסרתתי, שבו כל אזרח הוא פושע פוטנציאלי.

נקמה בנגב

מחזה מוזר, כמעט אבסורדי: עמוס בן-גוריון חובש כיפה וקורא קדיש ליד קבר הוריו, דויד ופולה. מסכיבו עומדים גדולי המדינה, כולם חובשי-כיפות.

כל זה בחיקה-טבע, מול הנוף הפראי של הנגב, רחוק מכל בית-קברות דתי.

דויד בן-גוריון סירב עד יומו האחרון לחבוש כיפה בהלוויות, בהספרים ובכל מקום אחר. הוא לא רצה לעשות שקר בנפשו. לא היה איכפת לו שבנו יישא אשה נוצרית. הוא היה אתאיסט גמור ובעל-הכרה. והנה — בנו ומי שמגדירים את עצמם כתלמידיו וכממשיכי-דרכו עומדים שם בלב הנגב, מתפללים לאל ש' אינם מאמינים בו, חובשים כיפות שאין להן כל משמעות בעיניהם, ועושים שקר בנפשם.

כמעט והתפתיתי לומר „זה לא מגיע לך“ — ואז זכרתי שהיה זה דויד בן-גוריון שמכר את המדינה למימסד הדתי, עוד ביומה הראשון, בצניות גמורה, למען אינטרסים אישיים ומיפלגתיים.

אז שיתפללו על קיברו:

בן-גוריון

אז שיתפללו על קיברו:

דעתו על השמרת היהודים באירופה הכבושה. אורביג'אן התרגז ואמר שזויה הוכחה נוספת לכך שהאנטי-ארמניות לא מתה גם 30 שנה אחרי שואת העם הארמני בארמניה.

בכל זאת החליט חתן-הפרס שיאפשר להתעלם לגמרי מן העניין. לכן הכניס ברגע האחרון קטע נוסף לנאום-ההכרזה שלו.

בפנים מעונות ומיוסרות הסתכל בפני הקהל המכובד באולם ואמר: „רבים רעים נעשים ליהודים באירופה. אני יודע: נשים וילדים יהודיים סובלים. אני יודע! מוכרחים לעשות משהו“.

זה לא קרה. כאמור, בימי המלחמה לא חולקו כלל פרסי-נובל לשלום. אך נביח שזה היה קורה. מה היה אומר על כך כיום אלי ויל? האם היה אומר שאותו חתן-הפרס מילא את חובתו האנושית, בשעה שקיבל את פרס-השלום? או שמא היה אומר שאותו ארמני בגד בחובתו האנושית, כדרך האנושות כולה, שעמדה מנגד ושתקה?

אך זה בדיוק מה שעשה אלי ויל עצמו השבוע, כשקיבל את פרס-נובל לשלום.

ברגע האחרון הכניס לנאומו קטע צבוע וחלקלק, שבו אמר שצריכים לעשות „משהו“ בשביל הפלסטינים. על כך זכה בכותרות גדולות בעיתונים האמריקאיים, שהשתאו מול רוחבי הלב של הסופר היהודי.

מובן שאין כל השוואה בין השואה היהודית ובין אסונו של העם הפלסטיני. אך עוול הוא עוול, והתחמקות היא התחמקות. הקטע העלוב, בתוספת הפוזה המיוסרת של שחקן וממלא תפקיד, עורר בי גועל.

חוזר בתשובה במיסיון

„שכיר-חרב... החוזר בתשובה ומצטרף למיסיון.“ המיטש המזרחי הזה לא הופיע במחזה מסוג החילוני האחרון, אלא בהפסקה לסרט העומד להיות מוקרן בארץ בעוד שבר עיים, הנקרא בעברית המשמיה.

שם זה נבחר בפיקחות. במקורו נקרא הסרט THE MISSION. למילה זו יש משמעות שונות. פירוש אחד הוא „משימה, שליחות“. פירוש אחר הוא מיסיון, במובנו הפשוט. במקרה זה, הכוונה היא באמת למיסיון. אבל איך אפשר להקרין בישראל סרט בשם זה?

זו בעיה. כי הסרט מעלה על נס, בהערצה שלוחת-רסן, שני מוסדות שנואים על היהודים מדוריי-דורות: המיסיון והישועים. מה יכול להיות גרוע ממיסיון ישועי?

במאות שעברו הצטיינו הישועים כסוג מיוחד של מיסיון. המיסרר היה בנוי על איכות אנושית. בכל ישועי חיד הושקעו שנים רבות של הרכה ו„אימונים“. לאחר מכן נשלחו ישועים